

Željko Škuljević

Univerzitet u Zenici, Filozofski fakultet, Zmaja od Bosne 56, BA-72000 Zenica
zeljko.skuljevic@pf.unze.ba

Pohvala dobrome umu

Praktičko-monozofske crtice iz jedne, uistinu neobične knjige

Sažetak

Tekst je osvrtna na knjigu To, tako i toliko u kojoj autor Sead Imamović predstavlja svoju kozmogoniju. U njegovome osebnome čitanju svijeta, pojam dobro zauzima posebno mjesto. Imamovićovo dobro odražava se u svim aspektima ljudskoga postojanja, smještajući humanitet u samu srž ljudskoga bića i njegovih relacija spram drugih ljudi.

Ključne riječi

Sead Imamović, dobro, zlo, rat, narod, ljudsko biće

»Ja jesam. Postojim i djelujem. I dio mog života ima sasvim jasan cilj: da sasvim, sasvim tačno pogodim zlo i da ga pretvorim u Dobro...«

(Sead Imamović, *To, tako i toliko*)

Kao da se čitav život Seada Imamovića odvijao između lucidnosti i ludila,¹ što kao svojevrsan testament potvrđuje i njegova jedina knjiga *To, tako i toliko* sa zaista neobičnom posvetom: »Knjigu posvećujem Tebi Dobri koji si među ljudskim bićima i Dobro ostvaruješ!«² Predstavlja vlastitu autorovu malu kozmogoniju, napisanu u jednome dahu, s neskrivenim ambicijama ustanovljenja vlastitog spoznajnog temelja koji može poslužiti svima. Tu se, između ostaloga, elaborira nauka o sigurnitima i apsolutistika, nauka o učinku ili efektologija, utvrdnika ili konstatologija, osnovika ili elementika. Trijalektiku, koja je također njegov izum, kao svojevrsan trozakon objašnjava ovako:

1

U jednom sasvim običnom gradu, kako se Zenica doima putnicima i feljtonistima poput pokojnoga Veselka Tenžere, mogući su i neobični ljudi. I stopostotni Zeničani sve se rjeđe i sve teže sjećaju »proroka trijalektike iz Zenice«, kako ga je nazvao gore spomenuti feljtonist u svojoj knjizi *En passant* (Znanje, Zagreb 1978.). O njemu je sedamdesetih godina slušao sjedeći do »kasno u noć u hotelu s trojicom mladih zeničkih pisaca«, kao o čovjeku koji je, eufemistički rečeno, »svijet dužnosti zamijenio kraljevstvom slobode«. Produkt toga su jedna, uistinu neobična knji-

ga, ali i ulazak u jednu od specijaliziranih ustanova za liječenje. Kada su ga povelili iz Zenice, rekao je prijateljima da nije jedini koji bi trebao na to mjesto.

2

Sead Imamović, *To, tako i toliko*, »Dom štampe«, Zenica 1969.; također i drugo, ponovljeno i prošireno izdanje, Društvo pisaca BiH, Podružnica ZE-DO kantona, Zenica 2002. Na samom kraju piše da je završena u Zenici, sredinom ljeta 1969. godine, a (za)početa pet, šest dana ranije.

»Kucneš čekićem o kamen to je Tik, čekić se odbije to je Tak, a posljedica tog udara je Učinak.«

Usporedo s ovime, Sead je razvijao i filozofiju normalizma i spontanizma, iz čega je konstruirao normalizator i spontanizator. Objašnjavao je da spontanizator ima oblik staklene kugle s napravicom u sredini koja se vrti oko svoje osi šest stotina puta sporije od Zemlje oko Sunca. To bi vjerojatno bila formula za postizanje »normalita« i izgubljene ravnoteže.

Jedan od osnovnih principa svojevrsnih »svetišta« Seadove »plave vjere« je svakodnevno činjenje Dobra (»dobrit«) u skladu s umom. U tome smislu postojanje Plavih brjegova koji su »svetišta« svih ljudi, »nešto što je tako stvoreno da koristi svim ljudskim bićima i da to razumiju sva ljudska bića Svijeta...« To ujedinjujuće nastojanje plavovjernih, po Umu i Dobru, rezultirat će izgradnjom nasred mora glavnog grada cijelog Svijeta. Kako će svi Narodi (pojedinci, op. a.) dati od sebe ono najbolje i »najljudnije«, ovaj svjetski grad bit će ljepši od Babilona i Aleksandrije, Rima, Zenice i Pariza. Naučnici biljkari (biolozi), kaže se dalje u ovoj dirljivo čovječanskoj i duboko moralnoj utopiji, odgojit će lozu koja će neprekidno obavijati cijelu zemljinu kuglu... Uvest ćete i vi jednu njenu granu u svoju sobu i iz te njene loze će cvjetati zanosno mirisavi cvijet, čiju ćete boju moći mijenjati u skladu sa svojim svjetskim raspoloženjem. Dodirujući taj cvijet svojom rukom vi dirate nešto »što je u vezi s cijelom bajkom ljudskog u Svijetu...« Ovaj sveopći pokret Dobrih u svijetu ima za cilj, prema Seadu Imamoviću, izbjegavanje svakog zla, nasilne smrti, rata. I upravo na ovome mjestu čitamo trezveno točnu anamnezu rata, njegov besmisao i pogubno djelovanje na ljudsku jedinku. Rat je, dakle, jedan strašan afektor (»učinit«) »koji kao cjelokupno ima određene pogubne učinke na ljudska bića i preko preživjelih na njihovo potomstvo, na građevine, zrak, zemljište, vode itd...« Ako je ratu cilj razaranja, onda je on protuzakonit, piše Imamović, a ako mu je cilj zaštita nevinih ljudi i dobara, onda je on poluzakonit, poluzakonit zato što i obrambeni rat izaziva zle posljedice. U ratu je jedino zakonito »uništavati sam uzrok rata«:

»... uvidio sam da je sigurno moguće živjeti i bez rata, ali ako ipak budem prisiljen da ratujem, znat ću u što da gađam, u zlo, a za ljudsko i za moguće je.«

U krajnjim konzekvencama rat ništa definitivno ne rješava. Takozvano »neočišćeno zlo« ne može se očistiti ratom. To »dubinsko zlo« treba pretvaranjem u dobro »postati česmom, ozdravilištem ili plavim brijegom«.

U ljudskoj i narodnoj raznolikosti autor vidi mogućnost skladnog življenja, koegzistencije, s tim da se i individualne (»posebnit«) i narodne (»narodnit«) osobitosti i specifičnosti trebaju (sa)čuvati i unaprjeđivati. Kada stojite nad prastarom građevinom, pitate se zašto su stari narodi (Grci, Rimljani, Maje i dr.) »napustili takav način života, takvu vrstu znatijuma, odnosno kulture«.³ Razmišljajući o ljudima, Sead Imamović ih dijeli na tri vrste: »zelene«, »crvene« i »plave«. »Zelena« ljudska bića, kao izvorni zemljoradnik, seljak, odlučna su da do kraja vode svoj način života. Oni obožavaju rad i

»... žele da Svijet prekriju tvornicama čiji su strojevi bezšumni i imaju čudne oblike, a od metala su koji je čist i proziran kao staklo. I žele da su te tvornice osvjetljene zelenim svjetlom biljnih ćelija i da je u njima sve čisto kao u ozdravilištima. Zeleni ne žele da govore: žele da se sporazumijevaju samo pomoću nijemih misli. Oni obožavaju tišinu, tišinu koja kuca u prostori-jama biljnih ćelija. Oni (dakle) obožavaju tišinu...«⁴

Za »Crvene« kaže da najveći dio svoga života utroše u toplinama kože, ljubavi. Više vole jesti za lijepo postavljenim stolom, nego samo jesti. Moto im je da je bolje biti zdrav i bogat nego bolestan i siromašan. »Plavi« bi, pak, da se

čistom i moćnom snagom svoga uma utope u zakone i taktove života i Sve-mira i da tako vječno traju u neprekidnom suzvučju sa Svime. Oni, za razliku od »Zelenih«, vole riječi.⁵

»Spoznavši o Narodu da je on, slikovito rečeno, jedan brod čiji su bokovi drugi Narodi (a Narod mora Narod da voli), i ovaj brod plovi kroz povijest svoju i povijest svijeta. I da Narod ima svoju samosvojnu zvijezdu (*Narodnit*) koja je različita od svakog drugog Naroda, taj Narodnit samo jedan i neponovljiv u Svijetu i samo u tom Narodu odgovarajući koji je bit bez koje Narod umire, a Narod nema pravo, ne smije umrijeti.«⁶

Ta svojevrсна koalicija naroda ima obvezu čuvanja svoga Naroda narodnit (Dubočit, Makedonit, Slovenit, Hrvatnit, Srbit, Ciganit, Šiptarit, Mađarit, Italijanit, Rusinit itd.), rada na općem dobru i usmjeravanja po mjeri čovjeka. Iz tih razloga smatrao je, u to vrijeme, da se njegova šira domovina ne treba zvati po južnim Slovenima. Naziv koji on nudi je *Planinoravija*,

»... po zemljištu na kome zajednički žive svi ovi moćni i daroviti prastari pametni Narodi, sposobni da darovito i zanimljivo spoje svoje različitosti i raznobojnog svjetlucanja jedinstven vječno tvrd dragi kamen, dragi kamen Planinoravit.«⁷

Na osobit i originalan način, zanimajući se za odgonetku biti Naroda, razmišljao je i o »velikokupini ljudskih bića« kojima je i sam pripadao, Muslimanima. Smatrao je da, s obzirom da i Muslimani imaju »narodnit« (zaseban običaj, književnost itd.), nije dovoljno jedan Narod zvati po vjerskoj pripadnosti. Zbog svoje evidentne narodne posebnosti, predlaže naziv *Dubočani*. Osim naglašene veze s bogumilstvom (prema jednom shematizmu hercegovačke biskupije iz 1867. godine posljednja bogumilska obitelj koja je prešla na islam bila je obitelj Helež iz Dubočana), ono što je najljepše u mome Narodu, Dubočanima, »to je što je središnji cilj dubočkog običaja proizvesti Dobro, dobro ljudsko biće«.⁸

Možda najsnažnije zrcali ono etičko *resp.* ljudsko u Imamovićevu promišljanju (što naravno uključuje i osobito djelovanje, svojevrstan moralni *praxis*), fenomena »plave vjere«. Doslovno kaže da ne činiti zlo ne znači činiti dobro, ako ne činiš ni dobro ni zlo, ti činiš zlo. *I samo ne proizvoditi dobro je zlo*, nedvosmisleno poručuje ovaj »plavovjernik«. Kako je za nju osnova *vječni opstanak sadašnjeg, postojećeg ljudskog roda*, rečenice koje slijede zvuče kao neka vrsta »manifesta« Plave vjere:

3

S. Imamović, *To, tako i toliko*, str. 10. Zanimljivo je, kada govori o starim Grcima, da su oni prekinuli život u svojim starodrevnim hramovima (svetištima) iz razloga »što nisu obožavali, (što) nisu imali kult (znatiumnit) neprekidnog razvoja ljudskog bića...«

4

Isto, str. 11.

5

Isto, str. 11–12. Imamović to obrazlaže na sljedeći način: »Dvije zrake ogromnih teških količina tvari, s dvije suprotne strane pod uglom uviru oduvijek i zauvijek u jednu točku, a ta točka je ogromno teška: teška kao najveća ogromna kamena planina a sitna ko zrno maka, onda te dvije zrake i same teške u središtu te točke zaplešu različito, pa opet iz tog plesa u svoja polazišta zrače (uviru – izviru, neprekidno) – i tako dok ta točka uvor–izvor

neprekidno titra hitro i učestalo gore–dole, tamo–ovamo i još u svim smjerovima... neprekidno i zauvijek s početkom u oduvijek a s nezavršetkom u zauvijek.«

6

S. Imamović, *To, tako i toliko* (2002.), str. 5.

7

Isto.

8

Podcrtavajući, još jedanput, duboku i neotklonjivu vezu sa starom bogumilskom Bosphnom, njenim svetim humovima, predlaže da se ona naziva Pohumlje, a njeni stanovnici Pohumljani. Također se zalagao i za *Digsah*, njegov naziv i zamjena za srpskohrvatski-hrvatskosrpski jezik, čiji su baštinici i Dubočani (Muslimani), zatim Gorjani (Crnogorci), Srbi i Hrvati.

»Plava vjera obožava čvrstu ljudskost. Plava vjera, koja je u dobroj knjizi i dobrom ljudskom srcu kao ona još neostvarena ljudska želja, je sebi ovako postavila cilj prema jednoj ljudskoj pojedinki: cilj je da jedna ljudska pojedinka proživljujući svoje postojanje to učini na dobar način tj. da svakom svojom radnjom proizvodi po *dobrit*.«⁹

Uz obvezu poštovanja jednih prema drugima (»ne smijemo im gasiti lijepo, zdravo djelovanje...«), Sead Imamović nabraja i sastavnice, odnosno elemente koje (nužno) sadržava njegovo plavovjerstvo: 1.) *Osnovit*, tj. ukupnost jednog bića; 2.) *Razvojniti*, ljudsko biće je u neprekidnom razvoju i usavršavanju; 3.) *Zdravstveniti*, zdravlje je sveto; 4.) *Spoznajnit*, nemoj preko spoznajnog načina...; 5.) *Mogućniti*, tjelesne, radne, duševne, ljubavne sposobnosti; 6.) *Posebniti*, individualitet ili, još bolje, originalit; 7.) *Druževniti*, nemoj dirati, slavi i njeguj sposobnost uspostavljanja ljudskih zajednica; 8.) *Pošteniti* (moralit), činiti dobro a ne zlo; 9.) *Vjerniti*, svako biće ima svoju zasebnog oblika lijepu vjeru; 10.) *Narodniti*, ne u narodniti u pojedinki koji joj daje zasebnu osobinu; 11.) *Zakoniti*, ne traži nemoguće od ljudskog bića; 12.) *Daroviti*, dar, talent je dobit u jednoj pojedinki; 13.) *Osjetniti*, intuicija ili, pak, osjećaj istine; 14.) *Plavniti* – *sretniti*, takvo stanje ljudskog bića da čini dobro djelo, Dobrit; i 15.) *Ljepotniti* (pjesnit, poezit) koji se sastoji u poštovanju ljudske (po)jedinke da stvara lijepost. Pronijeti dobro uz planinu užasa i zla, pri tome ostajući plav, završni su akordi ove uistinu neobične knjige *To, tako i toliko*.

Pišući teze za nikad dovršeni tekst¹⁰ Imamović, možda i nehوتيčno, (od)slikava vlastiti duhovni i ljudski svjetonazor. Kaže, između ostalog, da postoje ljudi objekti i ljudi subjekti. Ljudi objekti uzdižu, žale i žele, žive i trpe zbivanje. Zbivanje čine subjekti od kojih se velika većina iscrpljuje u činjenju »pakla«. Troše se u smicalicama, u golom životinjskom egoizmu svih vrsta, uništavaju život, a ne potiču njegov normalan rast. Na sreću, međutim, postoje i usamljeni subjekti »koji shvaćaju bit životnog hoda i koji su posvećeni u krajnju tajnu ljudskog života i oni stvaraju bitne vrijednosti, vrijednosti koje nepromašivo služe i potiču rast života«. Usprkos svim otporima primitivizma, egoizma, mediokritetstva, neurotične atmosfere dvadesetog stoljeća, izgubljenosti, siromaštva svake vrste, životinjizma, demagogije, »zdravog razuma«, ludosti, gadosti, ismijavanja požrtvovanosti itd., usprkos svega toga, stvorilo se nešto opće i trajno. Dio tog općeg i trajnog stvorio je zasigurno i Sead Imamović, za kojega je jedan zenički pjesnik i prijatelj,¹¹ u četverostihu posvećenome njemu, zapisao:

*Ispod vatre je pepeo,
Izvor mora, magično ravnodušje
I tamo mržnja, tako duboka,
Veliki brate, tako duboka.*

Željko Škuljević

The Praise of Good Reason

Practical-Monosofical Notes from One Truly Unusual Book

Abstract

The text is an overview of the book To, tako i toliko in which its author Sead Imamović presents his own cosmogony. In his very unique reading of the world, the notion of good has a special place. Imamović's notion of good reflects itself in all aspects of human existence, situating humanity in the very core of human being and its actions towards others.

Key words

Sead Imamović, good, evil, war, people, human being

9

S. Imamović, *To, tako i toliko* (2002.), str. 25.

10

Radi se o reportaži o muzeološkim zaslugama F. Ibrahimpasića čijom sam ljubaznošću, dok je još bio živ, dobio ispis ovog synopsisa i nekoliko Seadovih pisama.

11

Esad Ekinović, *Pokušaj ravnoteže*, Narodno sveučilište grada Zagreba, Centar za kulturu, Zagreb 1971., str. 18. Usp. Esad Ekinović, *Veslač u tami* (izbor iz poezije), Opća biblioteka u Zenici, Zenica 2008.